

II.

BESZÉD,

MELYLYEL

1876. szeptember 1-én

A BUDAPESTI KIR. MAGY. TUDOMÁNY-EGYETEMBEN

RECTORI SZÉKÉT

ELFOGLALTA

LAUBHAIMER FERENC,

PÉCS-EGYHÁZMEGYEI ÁLDÓZÁR, HITTUDOR, SZ. SZÉKI ÜLNÖK, AZ EGYHÁZI TÖR-
TÉNELEM NY. R. TANÁRA, A JOGTÖRTÉNELMI ÁLLAMVIZSGÁLATI BIZOTTSÁG VOLT
TAGJA, A HITTANI KAR VOLT DEKÁNJA.

Mélyen tisztelt gyülekezet!

Ha a magyar királyi tudományegyetem rectorává történt megválasztatásom feletti meglepetésemben a meg nem érdemelt kitüntetés, a megtisztelő bizalomérti hála kifejezése után nem siettem azonnal visszavonulni, midőn tudnom kellett, hogy az egyetemen töltött tanári éveim felette csekély súlylyal bíró számán kívül e kitüntetésnek más címe alig gondolható, és midőn fogyatkozásaim érzetében elég okom volt és van tartani attól, hogy a legjobb esetben is nem egészen fogok megfelelni a várakozásnak, lelje mindez magyarázatát abban, hogy igen ritka kivétel és csak kevesek tulajdona ama hősies önmegtagadás, mely le tud mondani arról, minél becsesebbet és fényesebbet tanár nem ambiálhat, más részt azon körülményben, hogy a karok küldötteiből alakult választó testület oly módon nyilvánította eléggé meg nem becsülhető bizalmát, hogy nekem alig lehetett el nem fogadnom azt, minél díszesebbet tanárok tanártársuknak nem nyujthatnak, habár tudtam, hogy e bizalom nem csekély felelősséget ró reám, és élénkebben, mint valaha emlékeztem egy nagy egyház-

tudornak legközelebb ugyan a malaszt világára vonatkozó, de mindennemű felelősségre alkalmazható ama szavaira : „Cum augentur dona, etiam rationes crescunt donorum.“

A parányiságom érzetéből eredő aggodalmat, hogy nincsen kellő arány a rendelkezésekre álló szellemi erők és a megoldandó feladat nagysága között, egy más kérdés feletti elmélkedés nem csekély mérvben fokozta. A rectori székről csak imént lelépett elődöm, ki éles belátással, erélylyel párosult szelidséggel és fáradhatlan tevékenységgel vezette ügyeinket a mult évben, ki a rectori zárbeszédében bejelentett alapítványnyal nemes lelkéhez egészen méltóan fejezte be rectori működését, és azért osztatlan elismerésre, s teljes hálánkra érdemes, székfoglaló beszédében helyesen utalt arra, hogy szervezetünk szellemében a rector közvetlen hatásköre lényegileg ugyan administratív körre szorítkozik, de az egyetemnek tulajdonképeni szellemi ügyeire is, habár csak közvetve, gyakorolhat befolyást, a mennyiben az egyetem céljaira vezető, és saját szellemi köréhez közelebb álló új eszméket megpendíthet, s azok megtestesülését is eszközölheti. A sorrendben a hittani kar kebeléből választott, és az egyetem élére állított új rector épen ez oknál fogva azon kérdést intézhette önmagához, ha vajjon a theologiai, és a világi karokban művelt összes egyéb tudományok mai iránya között általában, és különösen a mi főtanodánkon is nincsen-e oly kiegyeztetetlen ellentét, oly kitölthetetlen űr, és oly nagy távolság, mely lehetetlenné teszi, hogy az istenészet művelője a saját szellemi köréhez tartozó eszmékkal, nem mondom, hogy hatást eszkö-

zöljön, de csak annyit is elérjen, hogy ne érthetetlen nyelven látszassék beszélni?

Ha a tudósok azon osztályát tekintem, mely a concessiók netovábbját véli adhatni nekünk, midőn a theologiáról hallgat, ha a kisebb, de merészebb csoportra figyelek, mely azon ürügy alatt, hogy a tudomány felekezetenkívüli, tulajdonunkból — hogy az általa használt kifejezéssel éljek — kivezetni szeretne, ha más részről a távolban egy nagy nemzet körében megindult ama mozgalmat tekintem, melynek zászlajára az Istent valló tudomány különválasztása, függetlenítése van írva, talán nem egészen időszerűtlen dolgot cselekszem, ha eltekintve főtanodánk jellegére vonatkozó minden kérdéstől, egyedül a fennebb felvetett kérdéshez szólok.

*

A velünk legellentétesebb állást elfoglalók között is elegenden találkoznak, kik az egyháznak úgy, mint a hittudományoknak a távol multbani érdemeit hálásan elismerik, de úgy vélekednek, hogy befejeztük, legalább az egyetemeken, missionkat, ideje, hogy lépünk vissza, és még jelenlétünkkel se zavarjuk a világ és a profán tudományok szellemének óriási eredményekben nyilvánuló fejlődését. Elégedjünk meg avval, ha a szentély jövőjének szolgáinak magunk körébeni nevelése által vezetőket adhatunk a népnek, melyről ők is elismerik, hogy a műveltség alanti fokán az azok általi vezettetést nem nélkülözheti, vagy másoknak is a műveltebbek köréből, kik vallási szükségleteik kielégítése céljából az oltár szolgáinak támogatását igénybe veszik. Szerintök ellentétbe jutotunk volna nem egy téren avval, mit ők mindennél

többre becsült haladásuk életfeltételének tekintenek, pedig az ellentét gondolatát mesterséges úton hozták létre, és nem éppen természetes módon ápolták, növesztették nagyra, mert ha a szellemi és természeti világ összes rétegeiben kutatók és buvárlók mindannyian elég szerények lettek volna törekvéseik és buvárlataik eredményeit tárgyilagasan előadni, ha a tudomány bármely ágában felfedezést nem használtak volna fel többen arra, hogy a tudatlanság vádját emeljék azok ellen, kiknek tanait igen sokszor kellő figyelemre sem méltatták, alig lehetne szó is ama kiegészíthetetlen ellentét, és az abból folyó különválás szükségéről.

Én azt hiszem, hogy a tudomány igényeinek és érdekeinek nem felel meg azon, nem mondom, hogy animus iniuriandi, hanem a kellő praemissák hiányában alaptalan következtetés, mely a haladás minden egyes új vívmányából ellenünk fegyvert vél kovácsolhatni, és a hit s profán tudományok között mindenütt ellentéteket keres, és vél feltalálhatni, ott is, hol teljesen adiaphorákról van szó.

Tudjuk igen jól, hogy a linguistika törvényeinek nincs semmi közük a hitvallomáshoz. Nincs semmi kifogásunk ellene, ha a részrehajlatlan történész kimélet nélkül ostromozza a bűnt vagy hibát, találja bár a trón zsámolyánál vagy az oltár lépcsőin, csak különbséget tudjon tenni a személy és az általa talán méltatlanul képviselt ügy szentsége között. Nem jut eszünkbe azon természettörvények létezését és működését kétségbevonni, melyeken a physikai világrend nyugszik, sőt az inductio útján constatatált tények hosszabb vagy rövidebb sorozatára alapított hypothesis-

ket sem vetjük meg, tudván, hogy azok önkényszerű vélelmekkel fel nem cserélendők, s hogy habár az önbizalomnak és a combinálás bátorságának is vannak határai, a *sapere aude* minden haladás feltétele. Nem akarunk a számok, a retorták, a táv- és gőrcsővek hangyaszorgalmú munkásainak érdemeiből semmit is levonni. Nem ezeknek kell betudnunk, ha az egészen biztos alapokra fektetett következtetéseken messze tullövő, a természetbuvárok verejtékes szerzeményeivel, mint saját tollakkal feltűnni szerető egyesek azt hirdetik, hogy például a fajok eredetéről szóló világhírű munka szerzőjének sikerült a célt a természetben, és evvel természetesen mindazt, a mit legnagyobb nevű bölcsek csak úgy, mint hittudósok évezredek át teleológiáról tanítottak, egyszer mindenkorra agyonütni. Nekünk viszont megbocsátják a kétely mosolyát, midőn ama perspectiváról halunk, mely a szakadatlan és legpontosabb geognosticus megfigyelésektől — hogy szó szerént idézzek *) — földtekénk történetének legteljesebb chronológiáját vagy a statistikustól cselekményeink beszámíthatásának csálhatatlan törvényeit várja, sőt ha még e ropant mérvű várakozások teljesülése esetében sem tartunk attól, hogy a természettudományok fejlődése bármily arányokat öltön is, csak a tárgy által kiszabott határokon belül maradjon, vészthozó lehessen amaz alapokra nézve, melyen hittudományunk nyugszik. A mi pedig az érzékfelettiek világából a speculatio útján tanainkkal szemben állítatik, vagy ki egyeztethető a kinyilatkoztatott igazságokkal, vagy a

---

*) Philosophie der Gegenwart. K. Grün. Lipse 1876, 153 l.

hypothetikusnak határain túl nem terjed, és végre is, bármit mondjanak, a természetfelettieknek teljes felértésére csakis a hit által kilátásba helyezett azon világosságban képesítettünk, melyről írva van: „In lumine tuo videbimus lumen.“

Ez iránti meggyőződésnek nem kizárólag azon tekintély iránti hódolat alapja, mely a vallásom szerinti hitszabályt képezi, hanem a bölcsészet történelmének szintén eléggé világos könyve, mely annyi bölcsészeti rendszerek porba hullott töredékeiben is felmutatja ugyan a teremtető hasonmására alkotott ember mily magasra képes az eszmék birodalmában felemelkedni, de e mellett lépten nyomon a porhüvelybe szorult lélek véges voltát mutatja, és hiunak tünteti fel azt, mi örök érvényűnek, megdönthetetlennek lenni ígérkezett.

Vagy nem hitte-e a pantheistikus bölcsészetnek e században legünnepeltebb mestere, hogy a természetben önmagának tárgyává levő, és az ember lelkében a másként lételből önmagához visszatérő személytelen és feltétlen gondolkozás tanának feltárásával minden ismeretek titkainak fátyolát fellebbentette?*) És habár a nagy mesternek vannak még hívei, és az asztaláról hullott morzsákkal elegenden táplálkoznak még ma is. ki beszél róla most, alig néhány évtized után a lelkesedés azon hangján, melylyel minden bölcsesség felülmulhatlan mesterének hirdették?

De mélyen tisztelt gyülekezet! igenis, létezik a tudományra nemcsak igényt tartó, sőt azt magának

*) V. ö. Rauscher föp. körl. 1865. jan. 25. Bécs, Majer et Comp.

egyedül vindicáló irány, mely között és közöttünk kitölthetetlen ür tálong, de a mely elleni küzdelemben a hittudomány képviselői koránt sincsenek magokra hagyatva, hanem hatalmas szövetségesekre találnak, azon a positivismus címét is bitorló tant értem, mely ellen bölcsészettkarunk mult évi tudós dékánja a tanévet megnyitó beszédében oly erélylyel és nemmes hévvel szólott, hogy minden szava még most is cseng füleimben; és melyről megszokott praecisiójával mondotta: „hogy az emberiség életében az eszméi és erkölcsi világrend létezését tagadja, és a természeti, anyagi, gépies erőknek kirekesztő jogosultságát és mindenhatóságát hirdeti.” Hogy e szavakban egy cseppnyi túlzás sem foglaltatik, azt Orleans lánglelkű főpapja legújabb művéből *) az idézetek özönével mutathatnám meg, de inkább akarok egy világi írónak ez évben megjelent művére hivatkozni. „Der Fortschritt im Lichte der Lehren Schopenhauers und Darwins“ **) szerzője azt állítja, hogy míg a zsidók practicus államférfia a decalogusban, csak oly parancsokat és tilalmakat állít fel, melyek megtartása az államnak szolgálnak biztosításra, a kereszténység szerzője ezekhez oly parancsokat csatol, melyek az *egoismus elnyomása által, ha megtartatnak, minden civilisatorius fejlődést és haladást lehetlenné tesznek.*

Ez elég világos, de azt is bizonyítja, mi mindent merészelnek ma nap, még pedig bölcsészet címe alatt a közönségnek nyújtani, mert a csak egy keveset gondolkozó, feltéve, hogy a decalogus nem ismeretlen

*) Ou allons nous ? Paris. Charles Dounoil et Comp. 1876.

**) Du Mont. Lipse. Brokhaus.

előtte, tudhatja, hogy annak az embertársaink iránti kötelmeit szabályozó pontjai szintén nem engednek helyet az egoismusnak.

A mit az idealisticus mindenistenítésnek századunkban szaporábban mint valaha alkotott, vagy módosított, és egy időn át kétségen kívül nagy figyelmet gerjesztett, de ép oly gyorsan elejtett rendszerei megindították ugyan, de még meg nem érleltek, megteremté a jelzett irány, azon küzdelmet tudniillik, mely Europa legszellemdúsabb nemzete körében vívatik, és legyünk bár e küzdelem folytán felmerült követelmények természete vagy jogosultsága iránt eltérő nézeten, mindannyiunk figyelmét kétségen kívül felkelte. Nyíltan bevallott célja e törekvéseknek nem egyéb, mint az akadémiai fokok oszthatásának jogával is felruházott szabad, és minden felesleges gyámkodástól független főtanodákon művelni a tudományt oly módon, hogy az a buvárlat, az ismeretek minden körébeni vizsgálódás szabadsága mellett ne feledkezék meg arról, kit mi a világosság atyjának nevezünk, és kit az észnek úgy, mint a hitnek kútforrásául tartunk. Ez úton vélik csak lehetségesnek oly nemzedéket nevelni, mely a létérti küzdelem törvényét nem fogja az emberek állami és társadalmi életére is alkalmazni, és ekkép, hogy a fentebb idézett tudós szavaival éljek, palástot szőni, melybe a legvastagabb önzés, a legszívtelenebb erőszakoskodás, a legembertelenebb brutalitás is minden pirulás nélkül burkolódzhatik.

Ki fogná tagadhatni azt, hogy nagy előnyöket nyújt a homogen elemek, az ugyanazon kiindulási ponton állók egyesülése, miután így érhető el, hogy

ama főtanodák facultásai szerves egységbe fűzve kölcsönhatással lehessenek egymásra, és teljesen szabad legyen a verseny a hívők számára is, midőn az Istentől elpártolt tudomány nemcsak szabadságnak örvend, sőt nem egy helyen istápoltatik azok által, kik az állami hatalom hordnokai. Figyelemre méltó jelenség mindenestre, hogy a küzdelem folytán találkoztak az ellentáborból is, és pedig a polgári szabadság előharcosaiként ismert hírneves férfiak, kik a szabadság barátaihoz nem illőnek találták a két mértékeli mérést, és egy percig sem haboztak ama függetlenség érdekében szavok súlyát a latba vetni. Oly erővel indult meg az ár, hogy azt időre, órára lehet talán a szavazatok számának hatalmával feltartóztatni, de végleg meg nem állítani. Ellenében a gúny éles fegyvere is eltompult, mely kimozdítván, mint mondani szokták, a kérdést helyéből, nevetve kutatá, vajjon miként fognak keresztény módon egy sebészeti műtétet végrehajtani, vagy egy mennyiségtani feladatot megoldani; mintha bizony erről, és nem inkább arról volna a szó, hogy határai közé utasíttassék a természettudomány, midőn bölcsészeti axiomákat természettani eredmények gyanánt hirdet, és mintha a példakép felhozott tárgyak épen úgy, mint számos egyéb, mi egészen alaptalanul állíttatott szemben a revelációval — nem teljesen adiaphorák lennének, és hitünk ágozataiba bármely ponton ütköznének.

Mi bennünket illet, nem tudom ugyan a jövő mit rejt méhében, de úgy vélem, hogy igen távol állunk az elválás ama szükségétől. A természet világát nagy szorgalommal kutató tanáraink sorában alig lesz valaki, a ki az érzékek alá eső dolgok megfigye-

lésével, és az ebből levont következtetések által az emberiség összes problémáit megoldhatóknak fogja találni, vagy irtóznék, hacsak nevét is hallja a metaphysikának. Tudják ők igen jól, hányan iparkodtak csak a legujabb időben, az utolsó évtizedek alatt csudásan alkotott szervezetünk titkainak bámulatra méltó kitartással folytatott kutatása által az anyagi-
nak és szelleminek monismusát felderíteni, megalapítani, és midőn már a célnál vélték magokat, észrevet-
ték, hogy éppen a gondolkozásban lényegünk kettős volta tűnik fel, és hogy az értelem összes kincseinek felfedezéséhez valamivel még is több kell a physiolo-
giánál és biológiánál. Azért nem is csodálkozunk azon ha a „materialismus történetének“ nagy elismerés-
ben részesült szerzője, *) kit senki sem fog a kinyi-
latkoztatásra támaszkodó vallások, sőt általában még a spiritualisticus világnézetek hívének sem mond-
hatni, tárgya irodalmának legbehatóbb méltatása után bevallani kényszerül, hogy a „minden psychi-
cumnak az agy és ideg mechanismusára megkísérlett visszavezetése legbiztosabb út annak megismeréséhez,
hogy ismereteink boltívezete itt bezáródik, a nélkül, hogy azt, mi tulajdonképen a lélek csak érinthetné is, és hogy el kell ismernünk egy transcendentalis világrendet.

Történeteink az emberi nem okmányainak rész-
rehajlatlan vizsgálata alapján igazságot fognak szol-
gáltatni amaz isteni intézménynek, mely a természete-
tünkhöz tapadt minden gyengeség, és a visszaélések sokasága dacára közel két ezer év óta árasztja ki ne-

---

*) Lange. Iserlohn 1876. 2. köt. 431. 1.

münkre a kereszt tövében fakadt üdv áldásait. A görög és római remekirodalom megismertetői nem lesznek oly elfogultak, hogy meg ne engednék, miszerint az általuk méltán dicsőített alak minden fensége mellett is nemünkre üdvhozóbb volt a „magnus ab integro saeculorum ordo,” mely a felfeszítettől számítja éveit. Minden félelem nélkül követhetjük bölcsészeinket is az értelmi munkásság legmagasb régióiba, mert emelkedjenek bármily magasra az eszmék világában, hiú leend munkájok, hacsak a szeretet apostolának sas szárnyain fel nem jutnak az Igéhez, ki nélkül semmi sem lett.

Békésen férünk meg egymás mellett, sőt a menyire öntapasztalásból tudom, az utolsó másfél év tized alatt nem ritkán a világi karokból választott rectorok és dékánok ünnepélyes alkalmakkor tartott beszédeikben az összetartozás szükségének adtak kifejezést, és nem egy ízben vallottak oly elveket, hirdettek oly tanokat és igazságokat, melyeket minden fentartás nélkül magunkéinak vallhatunk.

Igaz ugyan, hogy egy lustrum előtt mozgalmas időben anyaintézetünkön is találkoztak, kik megkísérlék főtanodánk épületéről darabonként letördelni mindazt, mi eredetére csak emlékeztethetett, a mikor például megértük azt is, hogy egyetemi templomunkból egyidőre az egyetem melletti templom lett. Azonban a korántsem a tudomány érdekei által követelt, önkényszerű változtatások szele rövid ideig tartott. Beismertetett, hogy a jogosult haladás minden kára nélkül van nekünk is mit conserválunk, és hogy az érvényüket még el nem vesztett törvényeink és ügyszabályaink által határolt keret elég bő, miszerint

azon belül is mindenki akadály nélkül haladhason a szellemi munkásságnak önválasztotta körében.

E meggyőződésnek hódolva közvetlen elődeim kötelemüknek tartották ama szabályok megtartása felett őrködni, és ezzel azt hiszem kijelölhető az új akadémiai tanácsnak, és a vele együtt hivatalba lépő rectornak az út, melyet követnünk, az ösvény, melyen haladnunk kell. Az évenként legfeljebb fele részben megújuló tanács szabványaink alkalmazásának, és az ügymenet folytonosságának legjobb garantiája. Az igazságnak úgy, mint a méltányosságának szem-meltartása mellett a legbonyolódottabb ügyek is nyugodtan elintéztethetnek. Midőn tehát az új akadémiai tanács támogatásáért esedezem, azon reményemnek vagyok bátor kifejezést adni, hogy a legbensőbb cellegiális érzület könnyűvé teendi a reánk várakozó bármily terhet is.

Ismét csak a hagyomány utain járok, ha az új tanév küszöbén önökhöz is, akadémiai polgárok, intézem szavaimat. Az utolsó évtized folyamában gyakrabban és nagy előszeretettel fejtegették önök előtt a tanítás és tanulás szabadságának áldásait, de azon feltételeket is, melyek alatt egyedül fog az annyit magasztalt szabadság a kívánt célra vezetni. Az imént lelépett rector mult évi székfoglaló beszédében tüzetesen ismertette meg önökkel az eszközöket és a módot, mely által az egyetemi tanulásnak főcélját: a tudomány szellemében való gondolkodást elérhetik. — Hangosan kellene tiltakoznom, ha a józanul értelmezett és helyesen alkalmazott eme szabadság ellenének tüntetne fel bárki is. Theologus sum — mondhatnám én is — nihil divini a me alienum puto, azaz semmit,

mi igazságra tarthat számot, a melynek kutforrásául, okfejéül a végtelenül Igazat ismerem el egyedül, de nemcsak akkor, ha a kinyilatkoztatás szavaiban és tényeiben, hanem akkor is, midőn az ész megdönthetlen lehozásaiban nyilvánul.

Volt idő uraim! midőn a bokáig erő köntöst, minőben önök előtt megjelenek, mindazok viselték, kik a tudomány ígéit hirdették, és dialektikájukat a legfenségesebb feladatokon gyakorolván, a legmerészebb kérdések felvetésétől sem irtóztak. Nem is tartok az ellenmondástól, ha nem éppen dicstelennek mondom ama korszakot, melyben egyetemeink alapja vettetett meg. Ma a hittani kar kebelén kívül vagy a rectori széken ritkábban jelenik meg a taláris, de azt talán még sem szükséges hirdetni, hogy nem félünk a tudomány szabadságától. Tanaink nem egy ízben, és nem egy tárgyra vonatkozólag kiegyenlíthetlenségnek látszanak. A szédítő gyorsasággal haladó természet-tudományok által kérdések vettetnek fel, és nehézségek támasztatnak, a melyekre az egyesek által adott válasz ki nem elégíthetőnek tetszhetik ma, de a megoldást meghozhatja a holnap. Mi soha le nem mondhatunk a reményről, hogy Az, ki az út, igazság és élet azon közeg által, melyre tanaink őrzését bízta, minden időben érvényt és elismerést szerzend a talán egy időre homályba borítható, de végleg meg nem rendíthető örök igazságoknak.

De ha mi mindannyian meghajlunk — hogy egyik elődöm szavaival éljek — a tudomány megbecsülésében magasztos hatalma előtt, valljuk meg azt is, hogy van még a tudomány fölött is hatalom, mely az emberi nemmel egykorú, mely az egyénnek

méltóságot, a társadalomnak békét és biztosságot, a férfi jellemnek erőt és szilárdságot kölcsönöz, és ez az erkölcsiség, és pedig azon erkölcsiség, mely valáson alapul.

Nem vonom én kétségbe, sőt vallanom kell, hogy az ember szívébe vésett természeti törvény is meghozza gyümölcseit, tudom, hogy attól, mit vadságukban műveletlen törzsök még ma is gyakorolnak, nemcsak a keresztény fordul el iszonynyal, hanem utálat tárgya lett volna a régi művelt görögök és rómaiaknak is, hálával elismerjük a mai polgáriasodásnak is a szelidebb erkölcsök körüli érdemeit, de az erkölcsi érzet teljes felfogására az új szövetség szerzője képesített, és korunk annyit dicsőített humanismusának megingathatlan csak úgy lehet alapja, ha a megtestesült Ige törvényére támaszkodik, kitől nemcsak az emberszeretet parancsát, de e parancscsal kapcsolatosan hitbeli igazságokat is kaptunk, a melyek nélkül a parancsok a légben függnék, az erkölcsi érzet eltompul vagy meghamisíttatik.

Midőn azért fáradhatlanul fognak az ismeretek forrásaiból meríteni, és elméjük minden igényeit kielégíteni, ne feledjék kebleikben a vallás szent tűzét is ápolni, hogy a küszöbön álló tanév folytán is a minden jók adományozója törekvéseikre bő mértékben áraszsa áldását.